

R.D. Dawe, *Sophoclis Tragoediae*. Tom. I. *Ajax-Electra-Oedipus Rex*. Teubner (Leipzig) 1984, σελ. 164.

Πρὶν ἀκόμη παρέλθῃ μία δεκαετία ὁ Dawe ἐπιχειρεῖ δευτέραν ἐκδοσιν τῆς «βυζαντινῆς» τριάδος τοῦ Σοφοκλέους, μὲ σκοπὸν, αὐτὴν τὴν φορὰν, νὰ βελτιώσῃ τὴν ἐκδοσιν, ποῦ ὁ ἴδιος ἐπεχείρησε τὸ 1975 εἰς τὴν ἰδίαν σειρὰν ἐκδόσεων, τὴν Βιβλιοθήκην Teubner. Τὰς ἐλλείψεις τῆς πρώτης ἐκδόσεως ἐπεσήμανα σὲ κριτικὴ μου, ποῦ ἔδη μοσιεύθη εἰς τὸ περ. *Πλάτων* (29, 1977, σελ. 277-279). Καὶ ἐνῶ τότε ἤμουν ἐπιφυλακτικὸς ὡς πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐκδόσεως, σήμερα δὲν δύναμαι παρὰ ἀνεπιφύλακτα νὰ ἐπαινέσω τὴν νέαν ἐκδοσιν διὰ τοὺς λόγους ποῦ ἐκθέτω εἰς τὴν συνέχειαν.

Ὁ ἐκδότης κατ' ἀρχὴν ἐξεμεταλλεύθη θαυμάσια τὴν χειρόγραφον παράδοσιν τοῦ κειμένου, χωρὶς νὰ περιορισθῇ μόνον εἰς τὰ μεσαιωνικὰ χειρόγραφα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸ περίφημον διὰ τὴν ἀρχαιότητά του καὶ τὴν ὀρθότητα τῶν γραφῶν L (Flor. Laur. 32,0) τοῦ 950 μ.Χ., ἀλλὰ νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τοὺς τὰς παραδεδομένας γραφὰς εἰς τὰ ἀρχαῖα λεξικά (Ἑσυχίου, Μεγάλου Ἑτυμολογικοῦ, Σούδα, Εὐσταθίου), τὰ ἀνθολόγια (Στοβαίου), ὅπως ἐπίσης καὶ τὰ ἀρχαῖα Σχόλια. Ἐπὶ πλέον συμπεριέλαβε εἰς τὴν ἔρευνάν του ἀναφορικὰ μὲ τὴν κριτικὴν τοῦ κειμένου καὶ τὸ *Γνωμολόγιον*, δηλαδὴ τὸν κώδικα τοῦ Βατοπεδίου 36 (= Marc. Gr. 507) τοῦ 12ου αἰ., ἀναφορικὰ μὲ τὸ Σοφοκλείου τμήμα. Ὡς γνωστὸν ὁ κώδιξ οὗτος περιέχει, μεταξὺ ἄλλων, Εὐριπίδειον τμήμα, ὅπως ἐπίσης καὶ Ὀμηρικόν. Τοῦ τελευταίου τμήματος ἔρευναν ἐπεχείρησε προσφάτως ἡ κ. Π. Παγωνάρη-Ἀντωνίου εἰς τὴν διδακτορικὴν διατριβὴν τῆς *Οἱ κώδικες Athous Vator. 36 & Marc. Gr. 507. Τὸ Ὀμηρικὸν Τμήμα* (Ἀθήνα 1985). Ἡ ἐπιδειχθεῖσα προσοχὴ τοῦ Dawe πρὸς τὸ *Γνωμολόγιον* δικαίως τὴν ἔρευναν τῶν Ἑλλήνων φιλολόγων (Γ. Χριστοδούλου, Π. Παγωνάρη-Ἀντωνίου) ἐπὶ τοῦ ἀξιολόγου τοῦτου κώδικος καὶ ἀπαντᾷ εὐγλωττα εἰς τὴν περιφρονητικὴν στάσιν ποῦ ἐτήρησαν τινὲς (φιλόλογοι), ὅταν ἔγινε λόγος διὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ Ὀμηρικοῦ τμήματος.

Ὁ Dawe ἀναφέρει ἐπίσης τὰ παπυρικά ἀποσπάσματα, ὅπου περιέχονται κείμενα τῶν τραγωδιῶν ποῦ ἐκδίδει. Εἶναι οὐσιαστικὴ βελτίωσις, καὶ τὴν παράλειψιν νὰ ἐκμεταλλευθῇ ὅσον ἔπρεπε τοὺς παπύρους κατὰ τὴν πρώτην ἐκδοσιν εἶχα ἐπισημάνει. Εἶναι πλέον κοινὸς τόπος ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐκδοθοῦν σήμερον ἀρχαῖα κείμενα, ἂν ἀγνοηθοῦν οἱ πάπυροι (περὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ ἔχουν γραφῆ πολλά).

Εἰς τὸ μέρος ὅπου παρατίθεται σύντομος βιβλιογραφία τῆς ἐρέυνης γύρω ἀπὸ τὸν Σοφοκλῆ (σελ. XII), βλέπει κανεὶς ὅπωςδῆποτε ἀξιολόγους ἐργασίας, θὰ ἀνέμενον ὅμως ὁ μελετητὴς τοῦ Σοφοκλέους νὰ ἴδῃ περισσοτέρας. Καὶ εἶναι παράλειψις νὰ μὴ μνημονεύωνται τουλάχιστον αἱ ἐργασίαι τῶν 1) R. Carden, *The Papyrus Fragments of Sophocles*, Berlin-N. York 1974 καὶ 2) A.C. Moorhouse, *The Syntax of Sophocles*, Leiden 1982.

Ἐνῶ ἐκ πρώτης ὄψεως ὁ ἀναγνώστης ἔχει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι τὸ κείμενον τῆς δευτέρας ἐκδόσεως δὲν διαφέρει οὐσιαστικὰ ἀπὸ αὐτὸ τῆς πρώτης, προσεκτικώτερη μελέτη προδίδει τὰ σημεῖα ποῦ διαφοροποιοῦν τὴν μίαν ἐκδοσιν ἀπὸ τὴν ἄλλην, καὶ εἶναι αὐτὰ ποῦ καταξιώνουν τὴν δευτέραν ἐκδοσιν. Συγκεκριμένα εἰς τὴν δευτέραν ἐκδοσιν ὁ Dawe διακρίνεται διὰ μίαν τάσιν νὰ εἰσαγάγῃ ἰδικὰς του διορθώσεις (ἀποτέλεσμα τῆς μακροχρονίου μελέτης του ἐπὶ τοῦ Σοφοκλείου κειμένου), ἐνῶ ἄλλου ἐπι-

στρέφει εἰς τὰς γραφὰς τῶν κωδίκων (καὶ αὐτὸ εἶναι ἀποτέλεσμα μακροχρονίου ἐπαφῆς μὲ τὸ ἀρχαῖον κείμενον), ὅχι σπάνια δέχεται διορθώσεις νεωτέρων φιλολόγων καὶ τέλος προβαίνει εἰς διορθώσεις ἀναφορικὰ μὲ τὴν ταυτότητα τῶν μελετητῶν.

Τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα εἶναι ἄρτιον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως· λιτὸν καὶ σαφὲς ἀποτελεῖ ὑπόδειγμα γιὰ ὅποιον ἐπιχειρεῖ ἔκδοσιν ἀρχαίου κειμένου.

Μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ κειμένου ἀκολουθεῖ μετρικὴ διευθέτησις τῶν χορικῶν τμημάτων.

Ἐξ αὐτῶν τὰ ὁποῖα ἐξέθεσα, δὲν ἔχω παρὰ νὰ ἀναθεωρήσω τὴν γνώμην ποὺ ἐξέφρασα διὰ τὴν πρώτην ἔκδοσιν, λέγοντας τώρα ἀπερίφραστα πὼς ἡ παροῦσα ἔκδοσις φέρει τὴν σφραγίδα τῆς τελειότητος, ποὺ τῆς ἐπιτρέπει ν' ἀντικαταστήσῃ τὰς προηγουμένας ἐκδόσεις.

B.G. ΜΑΝΔΗΛΑΡΑΣ

Euripides. Supplices. Edidit Christopher Collard. Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana. Leipzig 1984. Σελ. XVII + 66.

Ἡ νέα τῶν *Ἰκετίδων* τοῦ Εὐριπίδου ἔκδοσις προστίθεται εἰς τὴν ἀπὸ τινων ἐτῶν ἐγκαινιασθεῖσαν νέαν δλωσ ἔκδοσιν τοῦ ποιητοῦ ὑπὸ τοῦ οἴκου Teubner. Ὁ κ. Collard εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν του ἀναφέρεται εἰς τὴν παλαιότερον ὀφισταμένην μεταξὺ τῶν λογίων διαφωνίαν, περὶ τῆς μεταξὺ τῶν κωδίκων *L* (= Laurent. plut. 32.2, τοῦ 14. αἰ. ἀρχομ.) καὶ *P* (= Vatic. Palat. gr. 287, τοῦ 14. αἰ. ἀρχομ.) σχέσεως. Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὰ χειρόγραφα τοῦ Εὐριπίδου χωρίζονται εἰς δύο ὁμάδας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία μὲν περιλαμβάνει, ἐκ τοῦ συνόλου ἔργου τοῦ ποιητοῦ, ἐπιλογὴν ἑννέα δραμάτων μετὰ σχολίων (Ἄλκηστις, Ἀνδρομάχη, Ἐκάβη, Ἰππόλυτος, Μήδεια, Ὀρέστης, Ῥῆσος, Τρωάδες, Φοίνισσαι), ἐνῶ ἡ ἄλλη ὁμὰς περιλαμβάνει, πλὴν τῶν ἑννέα ἔργων τῆς ἐπιλογῆς, καὶ μικρὸν τμήμα παλαιᾶς, κατ' ἀλφάβητον συγκροτηθείσης ἐκδόσεως τοῦ ποιητοῦ, ἄνευ δὲ σχολίων (Ἐλένη, Ἡλέκτρα, Ἡρακλεῖδαι, Ἡρακλῆς, Ἰκετίδες, Ἴων, Ἰφιγένεια ἡ ἐν Αὐλίδι, Ἰφιγένεια ἡ ἐν Ταύροις, Κύκλωψ). Τῆς δευτέρας ταύτης ὁμάδος οἱ κώδικες *L* *P* εἶναι οἱ μόνοι σπουδαῖοι μάρτυρες, ἡ ἀνεύρεσις λοιπὸν τῆς μεταξὺ τῶν σχέσεως ἀποτελεῖ ἀναγκαίαν προϋπόθεσιν διὰ τὸν καταρτισμὸν τοῦ κειμένου. Ὁ κ. Collard ἀσπάζεται τὴν γνώμην τοῦ Zuntz (ἐκτενῶς ἀναπτυχθεῖσαν ἐν *An Inquiry into the Transmission of the Plays of Euripides*, Cambridge 1965, 1-192) ὅτι, ὡς πρὸς τὰ μὴ ἐσχολιασμένα δράματα, ὁ *P* κατάγεται ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ *L* μετὰ τὴν πρώτην διόρθωσιν τοῦ *L* ὑπὸ τοῦ Τρικλινίου (σημειωτέον ὅτι ὁ *P* ἀγνοεῖ τὰς δεύτερον ἢ τρίτον εἰσαχθείσας εἰς τὸν *L* ὑπὸ τοῦ Τρικλινίου διορθώσεις). Κατὰ ταῦτα, θεμέλιον τῆς νέας ἐκδόσεως τίθεται ὁ *L*. Εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν ἐπιτάσσονται βιβλιογραφικοὶ πίνακες παλαιότερων ἐκδόσεων καὶ συναφῶν μελετῶν, διατριβῶν καὶ βιβλίων. Τὸ κείμενον (σελ. 1-44) συνοδεύεται ὑπὸ πολυτίμου κριτικοῦ συμπληρώματος (*Supplementum apparatus critici*, σσ. 45-58) καὶ μετρικῆς ἀναλύσεως (*conspectus metrorum*, σσ. 59-66). Καὶ αὐτὸς ὁ τόμος τιμᾷ τὴν Τεῦβνερειανὴν Βιβλιοθήκην καὶ προσιωνίζεται ἄριστα διὰ τὰς μελλοντικὰς ἐκδόσεις καὶ ἄλλων ἔργων τοῦ Ἀθηναίου ποιητοῦ.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ